

## נר של בטלה ביום טוב

מצוהר לצוהר עמוד 72

ב"אורח חיים" (סימן תקיד סעיף ה) זה לשונו: נר של בטלה, דהיינו שאינו צריך לו, אסור להדליקו. אבל של בית-הכנסת לא חשיב של בטלה, ומותר להדליקו אפילו ביום טוב שני אחר מנחה. ואיך בזה משום מכין לחול, שהרי בהדלקתו יש מצווה לאותה שעה. המקור לדין זה הוא בירושלמי מסכת ביצה פרק ה', הובא ברא"ש ביצה (סוף פרק ב' סימן כב), ובתוספות (דף כג. דיבור המתחיל על גבי חרס), וכך מביא אותו הרב המגיד (הלכות יום טוב פרק א, ד), וכל אחד מפרש אותו בדרך אחרת. וזה לשון הרב המגיד: וענין הירושלמי כך הוא. מהו להדליק נר של אבטלה? חזקיה אמר אסור. מתניתא פליגא על חזקיה: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", בשבת אי אתה מבעיר, אבל מבעיר אתה ביום טוב. אמר רבי אבינא: תני תמן, בית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים. רבי נחום אחוי דרבי אילא בעי קמי רבי יוחנן, אמר ליה: לא תיסר ולא תשרי. ופירוש דברי רבי אבינא הם, דסבירא ליה, דבית שמאי ובית הלל בדין ההוצאה (ביצה יב.) ב"מתוך" פליגי, וכי היכי דאמרי בית הלל "מתוך" בהוצאה, הכי נמי בהבערה. ואף-על-גב דרבי יוחנן אמר בירושלמי "לא תיסר ולא תשרי", לא סמך עליו רבנו, כיון דבגמרתנו רבי יוחנן בעצמו השווה אותם כמו שכתבתי. זה נראה לי בדעת רבנו, עד כאן לשונו.

והנה התקשו האחרונים מאוד במה שכתב הרמב"ם (בהלכות יום טוב פרק א, ד) וזה לשונו: כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה, לוקה, חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות, וההבערה, שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך אכילה, לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות, וכך מותר להבעיר, אף-על-פי שאינו לצורך אכילה. ושאר מלאכות - כל שיש בו צורך אכילה מותר, כגון שחיטה ואפיה ולישה וכיוצא בהן, וכל שאין בהן צורך אכילה אסור, כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן, עד כאן.

ונאמרו בביאור דבריו הרבה דברים. לדעת הרב המגיד במקום, הרמב"ם מתכוון לומר, שזה הגמרא קוראת "מלאכה שהיא לצורך אוכל נפש" (בלשון הרמב"ם: "מלאכה לצורך אכילה"), הכוונה היא למלאכה הנעשית בדברי מאכל או משקה, וזהו מה שאומרת התורה: "אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לבדו ייעשה לכם", וזהו ההיתר לשחיטה ולישה ואפייה. ומכוח זה הותרו מן התורה גם קצירה ודישה ואחרות, אבל חכמים אסרו כל המלאכות שבאוכל נפש, שאפשר לעשותן מערב יום טוב בלי שיפסידו מטיבן, וכפי שאומר הרמב"ם שם בהמשך (פרק א, ה-ז). אם נקבל הגדרה זאת בדיוקה המוחלט, נצטרך לאסור את ההבערה, שהרי אינה נעשית באופן ישיר בדברי מאכל, ולכל היותר היא נעשית בעצי הבישול, ותפקידה הוא להכשיר את האוכל. ובהוצאה, אולי נוכל להתיר הוצאת אוכל, וזאת תיחשב כמלאכה הבאה לתקן את האוכל, אבל כל הוצאה של חפצים אחרים שהם משמשים את האדם בדרך אחרת, ואינם צרכי אוכל, תהיה אסורה. אלא הואיל והותרה ההוצאה לצורך אוכל נפש, קים להו לרבנן, שאגב זה התירה התורה הוצאת כל דבר אחר, ואפילו איננו לשום צורך של עונג יום טוב. וזה יכול להיות נכון רק ביחס להוצאה, שהיא באה לפעמים באוכל נפש ממש, מה שאינו כך בהבערה, שלעולם אינה יכולה להיות באוכל נפש עצמו, ואז איך אנו יכולים להתיר אותה מטעם זה. אלא שההבערה ניתרת מגזירת הכתוב, כפי שאומרת

הברייתא בירושלמי, מך הפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שמות לה, ג), ממנו אנו דורשים "ביום השבת אין, ביום טוב לא". לפי פירוש זה ישנן שלוש חלוקות. האחת: כל מלאכה שאיננה בדברי מאכל, אסורה ולוקין עליה. השנייה: מלאכה שנעשית בדבר של אוכל, מותרת ממה שאמרה התורה במפורש "אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לבדו ייעשה לכם", ובמלאכה כזאת אנו גם אומרים "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש", ובכלל זה גם הוצאה. ובדין זה שוות כל המלאכות, שמתוך שהותרו לצורך אוכל נפש, הותרו גם שלא לצורך אוכל נפש, אלא שנאסרו מדרבנן אם אין בהם שום צורך ביום טוב. והואיל ובמלאכות אלה אין זה שכיח, שיעשו לצורך כלשהו ביום טוב שלא לצורך אוכל נפש עצמו, על-כך לא הזכיר הרמב"ם בהם את ההיתר הזה של "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה גם שלא לצורך אוכל נפש". והחלוקה השלישית יש בה רק מלאכת הבערה, שהיא מותרת מגזירת הכתוב, שנאמר: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, בשבת אין ביום טוב לא". והיא אינה נקראת מלאכה כלל, על-כן מעיקרה הכל מותר בה. ומדויק דבר זה בלשונו של הרמב"ם, שהזכיר היתר "מתוך" רק במלאכת הוצאה ולא בהבערה.

ונראה מדברי הרב המגיד, שהוא מפרש בירושלמי מחלוקת בטעם המהירים הדלקת נר של בטלה. לפי הברייתא הטעם הוא מן המיעוט שמיעטה התורה במפורש, שאיך איסור בהבערת אש ביום טוב, ולפי זה אין הבערה נחשבת כלל למלאכה, והיא מותרת גם כשאין בה כל צורך יום טוב. אבל רבי אבינא מביא הא דתני תמן: "בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין", וזאת המשנה בביצה (דף יב.). "בית שמאי אומרים, אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר התורה לרשות הרבים, ובית הלל מתירים". ופירשו בגמרא, שטעם בית הלל המתירים הוא מדין "מתוך". ובמסקנה שם אומר רבי יוחנן "מתוך" גם בהבערה ומדבריו אלה יש להסיק, שלדעתו גם הבערה נחשבת למלאכה ביום טוב, ולא הותרה אלא מדין "מתוך". והנה שם בגמרא נחלקו רש"י ותוספות בדין "מתוך", ולשיטת רש"י כל מלאכה שהותרה בדין "מתוך", הותרה מן התורה לגמרי. וב"הוצאה", ששם מלאכה עליה, גזרו בה רבנן שלא להוציא דבר שאינו צורך יום טוב כלל, וב"הבערה" לא הזכיר רש"י שגזרו. ויש לומר הטעם, שאם לא נאסור עליו את ההוצאה שלא לצורך יום טוב, יתעסק כל היום בהוצאת ובהכנסת דברים מרשות לרשות, אבל בהבערה שלא לצורך שהיא מילתא דלא שכיחא, לא גזרו בה. לפי שיטה זו לא יהיה שום נפקא מינה להלכה בשינוי הטעם, וגם רבי אבינא יתיר מדין "מתוך" להדליק ביום טוב נר של בטלה. אבל דעת תוספות היא, שלא הותרה מלאכה ביום טוב מדין "מתוך" אלא כשיש בה צורך יום טוב לצורך האדם, או אפילו לצורך מצווה. לפי שיטה זאת, חולק רבי אבינא גם להלכה על הברייתא, לפיה אין בהבערה ביום טוב משום מלאכה, ולפי זה מותר להדליק, גם נר של בטלה, אבל לדעת רבי אבינא מותרת ההדלקה וההבערה ביום טוב, רק אם יש בה צורך יום טוב כלשהו, ולא נוכל להתיר להדליק נר בבית הכנסת, אלא רק כאשר יש בהדלקתו צורך של יום טוב.

ויש להעיר על סתירה שיש בדברי הרב המגיד. בתחילה הוא אומר, שהרמב"ם מתיר הבערה מן הטעם הנאמר בברייתא, שאין על ההבערה שם של מלאכה בגלל המיעוט שבכתוב, ובסוף דבריו הוא אומר שהיא מותרת מדין "מתוך", וזהו הטעם להתיר הדלקת נר של בטלה. אלא שהרב המגיד מבאר שם, שדעת הרמב"ם בדין "מתוך" היא כדעת רש"י שמלאכה שהותרה מדין "מתוך", הותרה לגמרי, וגם שלא לצורך כלל, על-כן איך בזה נפקא מינה לדינא, ולכך אנו יכולים לומר, שהרב המגיד לא דייק בזה, והזכיר בסוף דבריו דין "מתוך" רק מחמת שיגרא דלישנא, כי לדעתו רק משמעות דורשין איכא בינייהו.

ולכאורא אנו צריכים לומר, שהגמרא דידן (ביצה יב.), שמזכיר גם בהבערה הטעם ד"מתוך", ואינה מביאה את המיעוט ד"ביום השבת", חולקת על הירושלמי בשני דברים. אחד: שלדעתה אין לדרוש מ"ביום השבת" למעט הבערה ביום טוב מלהקרא מלאכה, ושנית: שלפי סברת הבבלי, אנו מחשיבים גם הבערה כמלאכה לצורך אוכל נפש. וזה מפני שרוב המלאכות שלצורך אוכל נפש, כגון אפייה ובישול, אי-אפשר לעשותן בלי להבעיר אש. על-כך נחשבת גם הבערה כאילו היתה מלאכת אוכל נפש, וגם עליה חל איפוא דין זה של "מתוך". והרמב"ם שלא הזכיר על הבערה את הטעם של "מתוך", הלך בזה אחרי הירושלמי (ואם דברינו שלמעלה נכונים, יכולה להיות הסיבה לזה, שהוא רצה לרמוז כאן את דעתו, שגם ב"מתוך" התירה התורה את המלאכה מכל וכל, וכאילו כתבה בזה התורה מיעוט מפורש). עוד אפשר לומר, שגם הבבלי אינו חולק על הירושלמי, וגם הוא סומך להתיר הבערה על הדרשה של הירושלמי, ונקט לשון "מתוך" רק מחמת שיגרא דלישנא, וכמו שהסברנו בדברי הרב המגיד. וגם מפני שלא ראה צורך להביא את הדין הזה של נר בטלה, על-כך לא הביא את הברייתא ואת הלימוד שלה מ"ביום השבת", "ובמתכוון עשה כדי לנקוט בזה לשון קצרה. ואלמלא דברי הרב המגיד, יכולנו עוד לומר, שהגמרא לא הזכירה את הדין של נר של בטלה, מפני שהיא סוברת, שאמנם מותר להדליק, אבל זאת "הלכה ואין מורים כך" והן דברי רבי יוחנן בירושלמי שאומר: "לא תיסר ולא תשרי", כלומר אל תמחה במי שמדליק, אך אל תורה במפורש היתר, ועל-כך רבי יוחנן בעצמו משווה דין הבערה לדין הוצאה, ומזכיר בשניהם "מתוך", להורות שיש לנהוג דין שווה בשניהם, כשם שגזרו בהוצאה לאסור כל מה שאינו לצורך יום טוב, כך יש לאסור הבערה שאינה לצורך יום טוב, אך לא שיהיו שווים ממש, אלא שהיתר הבערה שלא לצורך יום טוב, הלכה היא ואין מורין כך. וכנראה זאת שיטת הראב"ד שם בהשגתו להרמב"ם, וזה לשונו: הבערה שלא לצורך, זהו להחם, ולהדליק נר של בטלה, כגון להדליק נר של כבוד, ובירושלמי אמרו: לא תאסור ולא תשרי, עד כאן. השווה חימום מים שהוא משום בישול, להדלקת נר שהיא הבערה. והנה יש בדבריו תמיהה, דקשיא רישא לסיפא, שאם הדלקת הנר דומה לחימום מים לרגליו, הרי זה כדברי רבי אבינא, שבית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים, והרי חימום המים מותר לכתחילה ובשופי, כדאיתא בגמרא (ביצה כא:), וזה מוסכם מכל הפוסקים, ונפסק כך בשולחן ערוך (אורח חיים תקיא, ב) מטעם "מתוך", ולפי זה גם נר של בטלה מותר לגמרי, ומה זה שסיים בדברי רבי יוחנן לא לאסור ולא להתירו וכדברינו ניחא, שכמו בבישול שהתירה התורה הכל ב"מתוך", אלא שחכמים צמצמו את ההיתר הזה ואסרו כל מה שאין בו צורך לכל אדם, כך גם בהבערה מותר הכל מן התורה, וחכמים התירו להדליק רק נר שיש בו צורך כלשהו, היינו נר של כבוד שהזכיר הראב"ד, ואסרו נר של בטלה גמורה, ועל זה, דהיינו נר של בטלה גמורה שאין בו צורך כלל, אמר רבי יוחנן: "לא תיסר ולא תשרי".

ויש לדייק בדברי השולחן ערוך במה שכתב בנר של בטלה (סימן תקיד), זה לשונו: "ומותר להדליקו אפילו ביום טוב שני אחר מנחה", משמע שרוצה לומר, דלא מיבעיא ביום טוב ראשון אחר מנחה, שאז בודאי מותר להדליק, אף-על-פי שהוא מכין בזה מיום טוב הראשון לשני, שהרי גם השני הוא יום טוב, אלא אפילו להדליק ביום טוב שני אחר מנחה, שבזה הוא מכין מיום טוב למוצאי יום טוב, שהוא חול, מותר נם כן, שהרי יש בהדלקתו מצווה לאותה שעה. ולכאורה יש בדבריו כמה תמיהות. כי בסימן תצה, א, זה לשונו: "כל מלאכה האסורה בשבת, אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אוכל נפש, וחוץ מהוצאה והבערה". הנה השווה גם הוא את שתי המלאכות, הוצאה והבערה, זו לזו, ולכאורה שתיהן מעמדן וטעמן

שווה, שאף-על-פי שאינן אוכל נפש ממש, הן נידונות כאוכל נפש, וכמו שכתבנו למעלה, ולפי זה קשה, כי גם להדליק מיום הראשון לשני, אני זקוק לטעם הזה בעצמו, שיש בהדלקתו מצווה באותה שעה, ואילו לא היה זה כך, היינו צריכים לאסור את ההדלקה שהיא הכנה מיום ראשון לשני, וכמו שכתב המחבר (סימן תקג, א) בזה הלשון: "אסור לאפות או לבשל או לשחוט ביום טוב לצורך מחר, אפילו הוא שבת או יום טוב, ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה" וב"משנה ברורה" (שם סעיף קטן א) זה לשונו: ואפילו דבר שאינו מלאכה, רק טירחה בעלמא, כגון הדחת קערות והבאת יין מיום טוב לחבירו, גם כן אסור, כמו שנתבאר סוף סימן תרסז, ועיין מה שכתבנו שם בזה, עד כאן.

והנה כמו שהסברנו את דברי הראב"ד נוכל גם להסביר את דברי ה"שולחן ערוך" כאן. הוא אמנם השווה את שתי המלאכות, הוצאה והבערה, אך לא לעניין הטעם אלא לדיניהן, ששתיהן מותרות מדאורייתא בכל, ומדרבנן גזרו שלא לעשותן שלא לצורך יום טוב, ומכל מקום הוצאה מותרת מטעם "מתוך", והבערה מן המיעוט "ביום השבת". והנה כיון שהסברנו שדעת הראב"ד היא לאסור הבערה שלא לצורך יום טוב שלא מן הדין, אלא משום "הלכה ואין מורין כן", נוכל לפרש על-פי זה את דברי ה"שולחן ערוך". והיינו שמיום טוב ראשון ליום טוב שני מותר להדליק נר, גם אם אין בו צורך לאותה שעה, אלא שהוא מדליק אותו לצורך ליל יום טוב שני שהוא קדוש מדרבנן. ואף-על-פי שהוא חול מדאורייתא, לא נחוש לזה שהוא עושה מלאכה מיום טוב לחול, כיון שמעיקר הדין אין הבערה מלאכה כלל ביום טוב. אבל מיום טוב שני לצורך הלילה, שאין שם קדושה כלל ואפילו מדרבנן, כיון שההיתר הוא "הלכה ואין מורין כן", אין להדליק את הנר, אם לא שיש בהדלקתו מצווה לאותה שעה.

ונוכל לומר במה שנחלקו רבה ורב חסדא (פסחים מו:) במי שאופה מיום טוב לחול, רב חסדא אומר לוקה, ורבה אומר אינו לוקה, רב חסדא אומר לוקה, לא אמרינן הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי ליה, רבה אומר אינו לוקה, אמרינן הואיל. ונוכל לומר שהם נחלקו בכל המלאכות שיש בהם אוכל נפש, שהיתרם הוא מן הפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש", ובהם אנו זקוקים שיהיו לצורך אוכל נפש של יום טוב, שלא באה התורה להתיר כלום אלא משום כבוד יום טוב, וכל-שכן אם אנו באים להתיר שלא לצורך אוכל נפש אלא לצורך אחר, שלא נתיר אם יש בזה רק צורך חול. אבל בהבערה שהתרנו מפני שהיא אינה כלולה ביום טוב באיסור מלאכה, גם אם מבעיר בפירוש לצורך יום חול, יהיה מותר מן התורה וזה לדברי שניהם.

והנה בהמשך אותה סוגיה שסחים מו:) מסיקה הגמרא, שכשם שנחלקו רבה ורב חסדא במי שאופה מיום טוב לחול, דלרבה דאמרינן הואיל, ומה שאפה ראוי לתת לפני אורחים אם יבואו, נחשבת האפייה מתחילה כאילו אפה לצורך יום טוב, ולרב חסדא כל זמן שאין לו אורחים מובטחים, אין זה נחשב אופה לצורך יום טוב, כמו כן הם חלוקים במי שאופה מיום טוב לשבת הסמוכה לו, והמחלוקת השנייה הזאת נובעת מן הראשונה. כי לדעת רבה, אף-על-פי שאסור לעשות מלאכה ביום טוב לצורך שבת, כמו שאסור לעשות לצורך יום חול, מכל מקום אם הוא מבשל במוקדם כל כך שייגמר ביכולו עד שאם יזדמנו לו אורחים יספיק להאכיל ממנו לאורחים מבעוד יום, איך בזה איסור אלא מדרבנן, ועל כן הם אמרו להתיר איסורם אם הוא מניה עירוב תבשילין. אבל לרב חסדא שאין אומרים "הואיל", אנו מוכרחים לומר שמן התורה אין איסור כל עיקר לעשות מלאכה ביום טוב לצורך שבת, ותחילת התקנה לא להתיר היתה אלא לאסור את הבישול לצורך שבת אס לא יניח עירוב תבשילין. וכתב ב"משנה ברורה" (סימן תקכז סעיף קטן ג), וזה לשונו: כתבו הפוסקים

דהיתר העירוב הוא אף למאן דאמר דמלאכות שבת אין נעשים ביום טוב מדאורייתא, ומכל מקום מהני העירוב, דמכל מקום אין כאן אלא איסור מדברי סופרים, דמדאורייתא אמרינן הואיל ואילו מקלעי אורחים חזי ליה ליום טוב גופיה, אם כן אין עושה איסור בזה, ורק מדרבנן אסרו, ובשביל שבת שהוא שעת הדחק התירו על-ידי עירוב... וכתבו האחרונים דביום טוב שחל להיות בערב שבת, ייזהר להקדים הכנת מאכליו לשבת בכדי שיגמור מלאכתו בעוד היום גדול, דבסמוך לחשיכה בזמן דלא שייך שיצטרך לו ביום טוב גופיה, יש לתא דמלאכה דאורייתא. וכן יש להיזהר במאכלים שמטמין לשבת, שיטמינם בזמן שאפשר שיתבשלו שליש בישולם מבעוד יום... ועיין ב"ביאור הלכה," דבשעת הדחק יש להקל ביום טוב שני שחל בערב שבת, אם נתאחר בישולו לשבת עד סמוך לחשיכה, ואף ביום טוב ראשון אפשר דיש להקל בשעת הדחק, עכ"ל. וב"ביאור הלכה" אומר הטעם שהוא מקל בשעת הדחק, מפני שנראה לו מעיקר הדין כדברי הפוסקים, שצרכי שבת נעשים ביום טוב מן התורה, ורק מדרבנן אסרו לעשות מלאכה לצורך שבת אם לא על-ידי עירוב תבשילין, ואין הטעם משום "הואיל", וראוי הבישול לצורך יום טוב גופיה.

והנה אם נקבל את הדעה, שגם בהבערה ההיתר הוא משום "הואיל", יש להביא ראיה מכרעת לדברי ה"ביאור הלכה", שההלכה היא כרב חסדא המתיר לעשות צרכי שבת ביום טוב. וזה ממנהג ארץ ישראל וארצות המזרח, הנוהגים שלא כשיטת רבנו תם והראשונים שהסכימו לדבריו, שתחילת הלילה היא אחרי מהלך ארבעה מילין מתחילת השקיעה, ובין השמשות מתחיל שלושה ורבע מילין אחרי שגלגל חמה שקע באופק, וזה אחרי חמישים ושמונה דקות וחצי אחרי השקיעה. אבל מנהג ארץ ישראל הוא כדברי הגאונים, שמיד עם תחילת השקיעה, משנעלם גלגל החמה מעינינו, מתחיל זמן בין השמשות, ותחילת הלילה בשלושת רבעי מיל אחרי-כן, וכך הוא המנהג בין לחומרא בין לקולא. על-פי זה נוהגים איסור דאורייתא בבין השמשות, שלא להדליק נרות בערב שבת אחרי ששקע גלגל חמה מעינינו, ואילו לשיטת רבנו תם מדליקים בערב שבת הרבה זמן אחרי-כן, כשכבר החשיך היום הרבה. והנה ביום טוב שחל להיות בערב שבת, לפי שיטת רבנו תם אפשר לומר, שאין בהדלקת הנרות איסור דאורייתא, שהרי הוא נהנה מהם גם עכשיו בעת שהוא מדליק, מפני שהם מאירים את חשכת האפלולית, שהבית שרוי בה זמן רב אחרי השקיעה. אבל כאשר אנחנו מדליקים לפני השקיעה, כשאור היום עדיין בעיצומו, הרי אין אנו נהנים כלל מן הנרות מבעוד יום, ואיך נוכל להדליק נרות מיום-טוב לשבת, אם נרצה להדליק מדין "הואיל"? וראה ב"שמירת שבת כהלכתה", מהדורה שנייה שרק כח סעיף פ, ובהערה קפז) שכתב בשם הגרש"ז אורבך שליט"א, שאפשר שטוב להדר ולהדליק את הנרות לפני שנדלק החשמל בחדר, כדי שיהנו מהם באותה שעה, שאם לא כן, לא שייך להתיר את ההדלקה לצורך היום שאחרי-כן מדין "הואיל". ודבריו נראים תמוהים ביותר, איך יהא מותר מטעם זה להדליק בעוד אור היום גדול? והיה צריך ליעץ שיסגרו את התריסים ויחשיכו את החדר לפני שמדליקים, כדי שיוכלו ליהנות מן הנרות בעת שמדליקים. ומכאן נראה לכאורה ראייה, שסוגיא דעלמא כדברי הפוסקים, שצרכי שבת נעשים ביום טוב, וכדברי ה"משנה ברורה" ו"ביאור הלכה" שהזכרנו. אך על-פי מה שכתבנו למעלה בשיטת הרב המגיד, יש לומר שאולי סוגיא דעלמא היא, שאין במבעיר אש איסור מלאכה ביום טוב מן התורה. על-כך גם ניחא מה שלא נהגו להקפיד, שלא ידליקו נרות ביום טוב ראשון לצורך יום טוב שני, שהוא מן התורה יום חול.

אמרנו למעלה, שלדעת רש"י כל מלאכה שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה גם שלא לצורך כלל, אלא שחכמים אסרו אם אין בה צורך יום טוב כלשהו, ולדעת התוספות הותרה רק

אם יש בה צורך יום טוב, ואם אין בה צורך יום טוב, היא אסורה מדאורייתא, אבל כל מה שהוא לצורך מצווה, נחשב כמו כך צורך יום טוב. ובתוספות (ביצה יב. דיבור המתחיל אלא מעתה לפלגו באבנים), ז"ל: "... קטן למולו, דהמצווה נקראת צורך יום טוב, ולולב לצאת בו, וספר תורה לקרות בו... ואם תאמר השוחט עולה (נדריים ונדבות, למאן דמתיר) מה צורך יש לו בה? יש לומר דהרי נמי איכא שמחת יום טוב, שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבן ריקם, ע"כ. ויש להעיר מדוע לא נתיר מטעם זה גם מילה שלא בזמנה שאינה דוחה יום טוב, וכן שריפת קדשים ושריפת חמץ שנמצא ביום טוב של פסח? ומשריפה קשה יותר למי שסובר שאין בהבערה משום מלאכה ביום טוב. ובשבת (דף כד: וכן דף קלג.) לומדים חזקיה ואב"י ורבא לאסור מילה שלא בזמנה מפסוק, ולפי מסקנה זו ניחא, אבל לפני-כך, כשלא ידענו איסור מן הפסוק, נאמר שם בסוגיה שיש להתיר מילה ביום טוב מקל וחומר, ורב אשי אומר במסקנה, שמילה שלא בזמנה אסורה, מפני שמלאכה ביום טוב אסורה בעשה ולא תעשה, ובמילה יש רק עשה, ואין עשה שלה דוחה עשה ולא תעשה של יום טוב. ולפי דברינו היינו צריכים מעיקרא דדינא להתיר מילה שלא בזמנה, משום שיש בה שמחת יום טוב, דמתוך שהותרה נטילת נשמה לצורך אוכל נפש, הותרה עשיית חבורה אחרת גם משום שמחת יום טוב. ואם היינו יכולים לומר שהמשנה התירה הוצאה רק לצורך מצווה שזמנה קבוע באותו יום, דהיינו קטן לצורך מילה בזמנה, ולולב לצורך מצות היום, אבל לא לצורך מצווה שאפשר לקיימה לאחר יום טוב, היה זה מובן שמצווה בזמנה הקבוע תיחשב צורך יום טוב, ומה שעולת נדבה מותרת אף-על-פי שאין זמנה קבוע לאותו יום, טעם אחר יש בה, שאין זה ערב לאדם שישב לסעודה כאשר שולחנו מלא ושולחן רבו ריקם, ונמצא שחיטת עולה כמו הכשר לשחיטת חולין של עצמו וכמו הכנת סעודתו. אבל מקריאת התורה קשה, למה אנו מתירים בה הוצאת הספר שהיא מכשירין שלה, ובמילה שלא בזמנה אין אנו מתירים אפילו עיקר עשייתה? ושמא יש לומר, שאין קריאת התורה דומה למילה שלא בזמנה אלא למילה שזמנה היום, וללולב; והטעם הוא, שבמילה שלא בזמנה אנו יכולים לומר לו, אם לא תעשה אותה היום, וללולב; והטעם הוא, שבמילה שלא קריאת התורה ולימודה אי-אפשר לומר לו, מה שלא תקרא היום, ומה שלא תלמד היום תשלים מחר, כי זאת מצווה המוטלת עליו תמיד שהוא חייב בה בכל רגע, ומה שילמד מחר לא יוכל להיחשב כתשלומין לשעה שביטל היום, וכל מה שילמד מחר, זה יהיה בשביל החיוב של אותה שעה, ולפיכך נמצא שמצווה זו תמיד קבוע לה זמן, שאם עבר זמנה בטלה המצווה, ועל-כן הוצאת ספר לצורך לימוד, צריכה להיחשב כהוצאה לצורך מצווה שזמנה קבוע ליום טוב, ומשום כך היא מותרת מדין "מתוך". מה שאינו כן במילה שלא בזמנה, שאין בה צורך יום טוב, ולכן היא אסורה, ולשיטת תוספות איסור זה הוא דאורייתא, וכן גם שרפת קדשים שגם היא אינה מצווה שזמנה קבוע לאותו יום, והיא יכולה להידחות למחר, אסורה מדאורייתא. ואמנם זה מוסבר רק לפי שיטת תוספות, אבל מה נעשה לשיטת רש"י, שמלאכה שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה ביום טוב לגמרי, ולפי זה בודאי קשה, מדוע אסרו שרפת קדשים ביום טוב? וכך גם קשה אם נאמר שהבערה הותרה ביום טוב מן המיעוט "ביום השבת, שבת אין - יום טוב לא". והנה בתוספות ביצה (כז: דיבור המתחיל ועל החלה שנטמאה) ז"ל: לא יזיזנה מקומה, פירש"י דלמאי חזיא? אי לאכילה - הא טמאה היא, אי להסיקה תחת תבשילו - אין שורפין קדשים ביום טוב. וכי תימא יריצנה לפני כלבו, כדאמרינן בפסחים גבי תרומת חמץ (לב): מריצה לפני כלבו, ויש לומר, דנתינה לכלבו, אף-על-גב דאין כאן שום טורח, זהו ביעורו, וכשם שאין שורפים, גם אין מבערים, דרחמנא אחשבה להבערתו אף-על-גב דהוי לצורך, כדאמר אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב, אף-על-פי שהוא לצורך יום טוב להדליק לצורך אכילה. וקשה, דהא דאין שורפים קדשים ביום טוב, היינו טעמא משום טורח מלאכה לעשות אש ולעסוק בשריפתו, אבל הכא כשנותן החלה לפני כלבו, אין כאן שום טורח מלאכה. לכן נראה לי, דלכך אין נותנה לפני כלבו, משום דמצוותה בשריפה... אבל גבי תרומת חמץ דקאמר מריצה לפני כלבו, לא

מיירי כשנטמאה, אלא משום ביעור חמץ, ולכך אינה צריכה שריפה, עכ"ל. לפי דברי רש"י אלה אפשר לומר, אף על פי פי שהבערה אינה מלאכה כלל לעניין איסור מלאכה ביום טוב, הבערה זו של מצווה, כיון שהתורה הטילה אותה חובה, היא נחשבת למלאכה ונאסרה ביום טוב. אכן תוספות שמשיגים על רש"י, הולכים בזה לשיטתם, שאינם סוברים כדרשת הירושלמי המוציאה הבערה מכלל איסור מלאכה ביום טוב, וגם מדין "מתוך" אינם מתירים מה שנעשה שלא לצורך יום טוב כלל.

כתבנו למעלה בדברי הרב המגיד, שדבריו הם שלא בדווקא ושהם צריכים תיקון. אבל כוונתו לומר, שכשם שחולקים בית שמאי ובית הלל בדין ההוצאה ב"מתוך", כך הם גם חולקים בהבערה, שלבית שמאי היא נחשבת למלאכה ביום טוב, וכיון שלדעתם אין אומרים "מתוך", אין היא מותרת אלא לצורך אוכל נפש, ולבית הלל נתמעטה הבערה מ"לא תבערו אש", שאיך היא נחשבת למלאכה ביום טוב. והגמרא שלנו מזכירה היתר "מתוך" בהבערה כמו בהוצאה ובישול, רק משום שלא רצתה להאריך, כי בין כך ובין כך היא מותרת לגמרי, ואין נפקא מינה מה הוא טעם ההיתר, ועל-כל-פנים שמעינן מן הגמרא, שכשם שהוצאה מותרת שלא לצורך אוכל נפש לגמרי, כך גם הבערה מותרת לגמרי ובכל ענין. אבל הרא"ש ביצה סוף פרק ב אות כב) אחרי שהוא מביא את דברי רבי יוחנן. "לא תיסר ולא תשרי", הוא מוסיף וז"ל: ונרות שמדליקין בבית הכנסת לא מקרי נר אבטלה, דלשם מצווה ולשמחת יום טוב מדליקין אותן, ושרי על-ידי "מתוך", כמו הוצאת קטן ולולב וספר תורה, ע"כ. נראה שהוא מפרש שרבי יוחנן מסופק בזה, אם יש לדרוש הא ד"לא תבערו אש ביום השבת" למעט הבערה ביום טוב מדין מלאכה, ואם כך יתירו בית הלל נר של בטלה גם כאשר אין בו צורך כלל, או אם תיחשב הבערה למלאכה, ואז נר שאין בו צורך אסור להדליק, אך נר של בית-הכנסת מותר להדליק מדין "מתוך", כיון שיש בו מצווה, כמו שמותרת הוצאה כשיש בה צורך יום טוב כלשה.

ובתוספות (ביצה כג. דיבור המתחיל על גבי חרס) מביא את הירושלמי בזה הלשון: מהו לאדלוקי נר של אבטלה ביום טוב! רבי יוסי אסר ורבנן שרו. והטעם, מאן דאסר תבר דהבערה לחלק יצתה והוי מלאכה, ואסור לעשותה ביום טוב, ומאן דשרי סבר דללאו יצתה, והבערה שלא לצורך מותר לעשותה ביום טוב ולא הוי אב מלאכה. ומיהו התם קאמר: לא תיסר ולא תשרי, ע"כ. וכתב על זה הרש"ש, שלתוספות היתה גירסה אחרת בירושלמי, שלא העתיקו את הירושלמי כמו שהעתיקו אותו הרא"ש והרב המגיד. ועוד כתב הרש"ש, דרבי יוסי זה אינו התנא רבי יוסי, שהרי התנא רבי יוסי סובר הבערה ללאו יצאת, ועל-פי זה הלא הוא מתיר הבערה שלא לצורך, כמו שגם כתבו התוספות בפסחים (דף ה בדיבור המתחיל לחלק) בשם הריב"א. אבל זהו אמורא, הסובר שההלכה היא כרבי נתן, שהבערה לחלק יצאת, ולא יצאה מכלל מלאכה ביום טוב, ולכן היא אסורה שלא לצורך, ורבנן שהתירו סוברים, הבערה ללאו יצאת. ואילולא דבריו הקדושים, אפשר היה לומר, שגם התוספות גורסים בירושלמי כמו הרא"ש והרב המגיד, אלא שהעתיקו משם רק את השאלה "מהו לאדלוקי נר של בטלה ביום טוב", וכל המשך הדברים בדברי התוספות אינו אלא דברי משא-ומתן משל עצמם, ורק בסוף הם חוזרים אל מה שנאמר בירושלמי ומצטטים שוב: "ומיהו התם קאמר לא תאסור ולא תשרי". ודבריהם מתפרשים כך: בירושלמי שאלו, מהו לאדלוקי נר של בטלה ביום טוב? ויש בירושלמי שם משא-ומתן על כך, ואסיק שם להתיר. אך נראה (וזהו מדברי תוספות) שיש לתלות בעיני זאת במחלוקת שבין רבי יוסי ורבנן, דלרבי יוסי דאמר הבערה ללאו יצאת, אין הבערה נחשבת למלאכה ביום טוב, על כך היא מותרת גם שלא לצורך, ולרבנן הסוברים הבערה לחלק יצאת, היא נחשבת למלאכה, ולפיכך נר שאין בו צורך יום טוב אסור (ואמנם בגמרא (שבת ע.) לא

הוזכרו רבנן שסוברים לחלק יצאת, ורק רבי נתן שהוא יחידאה סובר כן, מכל מקום סתם משנה (שבת עג.) מונה הבערה בין ל"ט אבות מלאכות בשבת, ובודאי רבים הם העומדים בשיטתו, והלכה כמותו). ולפי זה רבנן אוסרים ורבי יוסי מתיר, ויש היפוך בדבריהם, וצריך להיות "רבי יוסי שרי ורבנן אסרי", וכוונתם להקשות על הירושלמי שמביא ברייתא ש"בית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים", והלא מסתם משנה בשבת יש להוכיח שהבערה נחשבת מלאכה וסוגיה דעלמא כאותה משנה, ומוכח מזה שנר של בטלה אסור ביום טוב. כלומר שמכאן מסתבר, שאותה ברייתא המתירה היא משנת רבי יוסי, אבל רבנן פליגי עליה, ודעתם היא שאיך בית הלל חולקים בזה על בית שמאי, וכולם סוברים לאיסור. אחר-כך ממשיכים התוספות ואומרים, שבמסקנה גם הירושלמי לא החליט להתיר, ורבי יוחנן מסיק שם כמסתפק "לא תיסר ולא תשרי". על-פי זה אני מציע לתקן את לשון התוספות כך: "מהו לאדלוקי נר של בטלה ביום טוב? ומסיק שם להיתר. אבל נראה דרבי יוסי שרי ורבנן אסרי, והטעם דמאן דאסר סבר, דהבערה לחלק יצאת והוי מלאכה ואסור לעשותה ביום טוב, ומאן דשרי סבר דללאו יצאת, והבערה שלא לצורך מותר לעשותה ביום טוב, ולא הוי אב מלאכה. ומיהו התם קאמר "לא תיסר ולא תשרי".

על-פי זה יש לי עוד לומר, שטעם רבי יוסי, האומר הבערה ללאו יצאת, משום שדייק דבר זה מן הפסוק: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", הבא למעט יום טוב מאיסור הבערה, ושמע מינה שאין הבערה מלאכה כלל, והבערה גם בשבת לא באה לחלק כי אם ללאו. ורבי נתן ורבנן דעימיה, כיון שלא נראה להם לדרוש למעט יום טוב מהבערה, על כן מובן להם בפשטות, שהבערה לא יצאה אלא לחלק.